

- С. 97 — 101; *Чорновіл В.* Національна інтелігенція і українська політика (Виступ на Конресі української інтелігенції 11.11.1995 р., Київ) // Слово і час. — 1996. — № 2. — С. 24 — 27; *Бураковський О.* Рух, євреї, Україна. Роздуми інородця // Київ. — 1997. — № 1 — 2. — С. 93 — 125.
14. *Чорновіл В.* Пульс української незалежності: Колонка редактора / Вступ. стаття та післямова Леся Танюка. — К.: Либідь, 2000. — 624 с. ; *Чорновіл В.* Твори: У 10-и т. — Т. 1. Літературознавство. Критика. Журналістика / Упоряд. Валентина Чорновіл. Передм. В. Яременка, М. Коцюбинської. — К.: Смолоскип, 2002. — 640 с.
15. *Бураковський О.* З. Історія Ради Національностей Народного Руху України, 1989 — 1993 рр. Політологічний аналіз: Дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / НАН України, Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень. — К., 1999. — 160 с.
16. *Дзюба І. М.* Інтернаціоналізм чи русифікація? — К.: КМ Academia, 1998. — 276 с.
17. www.rukh-unr.org

О. П. Шміло

УЧАСТЬ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В ФОРМУВАННІ КООПЕРАТИВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Міжвоєнний розвиток Східної Галичини проходив в умовах втрати державності та права українців безпосередньо керувати господарськими справами, монополії польського елемента в політичному й економічному житті краю, нехтування з боку польської влади потребами українців.

Серед українського населення Східної Галичини переважали селяни. В 1931 році в сільському господарстві Польщі було зайнято 65%, у Львівському воєводстві — 70,9%, Станіславському — 76,6%, Тернопільському — 81,2% населення [2, с. 90]. Соціально-економічні відносини на селі характеризувалися збереженням магнатського і дрібного селянського землеволодіння. Переважали господарства до 5 га (73,6% від загальної кількості господарств) [3, с. 132].

Особливістю аграрних відносин була колонізація українських земель польським населенням під час парцеляції державних і приватновласницьких земель. Станом на 1 липня 1921 року близько ?

земельного запасу Східної Галичини опинилося в руках польських колоністів [4, с. 16-17].

Становище малоземельних селян було нестерпним і через зростання податкових платежів, яких у Польщі було до 100 видів [3, с. 137-138]. Також зберігалися значні феодално-кріпосницькі пережитки. Селяни змушені були працювати на меліоративних роботах, спорудженні громадських будинків, доріг тощо. Така форма обтяження селян носила назву “шарварок”. Теоретично польська влада обґрунтовувала це можливістю селянина таким чином відробити державні та місцеві податки [5, с. 100].

Політика Польщі не сприяла розвитку підприємницької діяльності західноукраїнського селянства. Більшість селянських господарств мали земельну площу, що не могла забезпечити господарської самостійності навіть при об’єктивній можливості технологічних і організаційних поліпшень.

Серед інтелігенції Східної Галичини панувала думка, що, оскільки Польська держава не враховує інтересів українського народу, необхідно розвивати власне національне життя. Ю. Павликовський писав, що розвиток українського національного життя означає “суму змагань і осягів народу в ділянці духовної та матеріальної культури, гармонійності їх цілості та формування матеріальних і духовних основ рідної цивілізації”. Він наголошував, що “основою, на якій народ буде своє вільне життя, є ділянка культурна, економічна, політична. Всі вони важні, та найважливіша з них — ділянка економічна” [2, с. 139-140]. Важливим було без допомоги офіційної влади, в умовах ігнорування інтересів українського народу, покладаючись на власні сили, визначити шляхи та засоби відбудови та розвитку господарства. Лідери українського громадського життя стали ініціаторами продовження традицій та практики організацій національної самооборони, переспрямування суспільної енергії українського народу з національних на організаційно- господарські завдання. Програма відбудови краю та розвитку сільського господарства, висунута Ю. Павликовським, включала розбудову української кооперації як організації фінансово самозабезпеченої. Засобом подолання негативних економічних тенденцій мала стати така форма самозахисту населення, як кооперативне спілчанство. Кооперація була чи не єдиною формою господарювання, що дозволяла українцям

розвивати власну економіку в умовах несприятливої політики Польщі. Викликаний потребами капіталізації селянського господарства, здешевленням кредиту та організації товарообміну без дорогих посередників, розвиток кооперації прискорювався і прагненням селян знайти в ній захист від експлуатації, злиднів та розорення. На думку провідного діяча просвітницької діяльності серед українського селянства Івана Калиновича: “Кооперація виховує нових людей з новим світоглядом, привчає дивитися вперед, формує почуття взаємності, а принцип “моя хата з краю...” замінює на нову кооперативну релігію, девіз якої : “один за всіх і всі за одного!” [1, с. 23].

У міжвоєнний період була створена високоцентралізована організація українських кооперативів різних форм, об’єднаних у повітові союзи, які в свою чергу підпорядковувались, відповідно — Центросоюзу, “Народній торгівлі”, Маслосоюзу і Центробанку. На вершині цієї піраміди був РСУК (Ревізійний союз українських кооперативів) [6, с. 2].

В економічно відсталій Східній Галичині кооперативний рух орієнтувався на селянські господарства, які становили абсолютну більшість членів кооперації. Ініціаторами кооперативного руху, а пізніше і керівниками усієї його організації були дрібноміщанські адвокати та сільські священики, інші представники інтелігенції, які ”вийшли із села та цілою психологією зв’язані із селом” [7, с. 317]. Тоді як в розвинутих західноєвропейських країнах засновниками перших кооперативів були переважно робітники. Керівництво українського кооперативного руху перебувало здебільшого в руках Української Національно- демократичної партії (з 1925р. — УНДО). Головою Ради РСУК в міжвоєнний період був Юліан Павликовський, який також проводив активну громадську роботу як керівник УНДО, член колегії референтів Міжпартійної партії у Львові, захищав інтереси українців як сенатор сейму Польської держави, член Державної сільськогосподарської ради, Львівської Хліборобської Палати, Львівської збіжжевої і товарної біржі, різних крайових комісій. Також займав керівні посади в “Сільському господарі”, Маслосоюзі, Центробанку, Товаристві “Просвіта” та ін. [2, с. 350-351]. На думку Ю. Павликовського, позитивно вирішити аграрне питання українського “напівпролетаризованого селянства” могла

“попри заспокоєння голоду землі, ...доцільна кооперативна організація хліборобів” [8, с. 54]. Важливе значення мала співпраця трьох провідних національно-громадських організацій: кооперації “Просвіти” та “Сільського господаря”. Праця останнього внаслідок втрати державного фінансування планувалася за матеріальної допомоги сільськогосподарських кооперативів. У Польській державі, де для української інтелігенції праця за фахом у державно-самоврядних структурах була малодоступною — товариство забезпечувало українських агрономів роботою, і саме вони відіграли найактивнішу роль в українському кооперативному русі як урядовці, члени виконавчих і розпорядчих органів кооперативів усіх ступенів. Євген Храпливий, доктор сільськогосподарських наук, голова товариства “Сільський господар” доводив, що господарське відродження села можливе за умов раціонального ефективного господарювання, і саме він виступив головним ідеологом на західноукраїнських землях громадської агрономії як реальної допомоги селянству [2, с. 141]. Співпраця кооперації з “Сільським господарем” допомагала поширювати кооперативні та сільськогосподарські знання серед селян. Об’єднання в одній організації агрономів і селян, зацікавлених у поширенні агрокультурних досягнень і проведення агрономічної роботи через осередки цієї організації, дозволяло отримати агрономічну допомогу найширшим верствам хліборобського населення. Це було надзвичайно важливим в той час, коли освітній рівень агровиробників залишався низьким. У 1921 р. письменними були 55,8% мешканців Галичини, серед українців — 44,9%. Сільськогосподарську освіту (на 1935 р.) у трьох галицьких воєводствах можна було здобути у 15 польських нижчих сільськогосподарських школах і в 4 з них — українською мовою навчання [2, с. 98]. Проблемою господарського життя українського села були низькі знання з усіх галузей сільськогосподарського виробництва, відсутність ділових і організаційних здібностей.

Лідери національно-громадських організацій у міжвоєнний період розгорнули активну боротьбу з кооперативного виховання та навчання, кінцевою метою якої було, за висловом Ю. Павликовського, “добро нації” [9, с. 94]. Через відсутність українських закладів, де б можна було здобути сільськогосподарську освіту, кооперативи активно займалися просвітницькою діяльністю і виділяли на це

кошти. За час від 1921 р. до 1930 р. виключно силами місцевих кооперативів, при матеріальній і організаційній допомозі РСУК у Львові було проведено 110 загальних та спеціальних кооперативних курсів [10, с. 248]. У 1937 році при “Сільському господарі” під патронатом митрополита А. Шептицького було засновано Комітет допомоги для економічних студій за кордоном із внесками від РСУК, Маслосоюзу, Центросоюзу [2, с. 177].

Завдяки кооперації та старанням західноукраїнської інтелігенції в село почала масово надходити преса, а за нею і книжка. В 1929 р. в Польщі виходило 28 кооперативних часописів, що видавалися 19 кооперативними організаціями, з них: польською мовою — 18, українською — 5, єврейською — 3, німецькою — 2 часописи [11, с. 502]. Протягом 1938 р. було видано 14 книжок на кооперативну тематику тиражем 27 500 примірників [12, с. 33]. На сторінках преси та часописів представники галицької інтелігенції висвітлювали низку аспектів стосовно виникнення, розвитку і діяльності кооперативних спілок, пропагували кооперативну ідею та пояснювали її переваги. Зокрема, головний редактор “Кооперативної республіки” К. Кoberський на сторінках місячника закликав до розбудови кредитної кооперації з метою подолання грабіжницького лихварства та налагодження більш цивілізованих форм кредиту на селі [13, с. 156].

Західноукраїнська інтелігенція в міжвоєнний період сприяла розвитку кооперації в Східній Галичині як організаційної форми підприємництва, що було викликане перш за все протистоянням офіційній політиці польського уряду, щодо ролі та місця українського селянства в суспільно-політичному житті тодішньої Речі Посполитої. По відношенню до українства офіційний уряд не сприяв підготовці фахівців для господарської діяльності, не дбав про їхній освітній рівень. Саме завдяки копіткій праці та старанням інтелігенції Східної Галичини велася просвітницька робота і селян готували до самостійного і раціонального ведення господарства. Провідники української кооперації, педагоги українських торговельних шкіл, як національно свідомі галичани, вважали, що “кожний громадський робітник повинен мати економічне й кооперативне образование, а вже найбільше потребує його той, що працю на економічному полі бажає вчинити своїм званням. Таких повинно бути

у нас якнайбільше, бо цією тільки дорогою двигнемо наш нарід...” [9, с. 96].

Лідери кооперативного руху на селі розглядали кооперацію не тільки як засіб поліпшення матеріального добробуту селян, але і як певну економічну опору національного відродження на селі. Завдяки титанічній праці визначних представників інтелігенції, українська кооперація в Східній Галичині зуміла вистояти, незважаючи на несприятливу політику Польщі щодо українців.

Література:

1. *Центральний державний історичний архів у м. Львів (надалі ЦДІА у Львові).* — Ф. 403. — Оп. 1. — Спр. 12.
2. *Рева-Родіонова Л.* Українське товариство “Сільський господар”. 1899-1944 рр. Історія. Досвід. — Тернопіль: Підручники та посібники, 2000.
3. *Васюта І.* Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз’єднання (1918-1939). — Львів: Вища школа, 1978.
4. *ЦДІА у Львові.* — Ф. 462. — Оп. 1. — Спр. 252.
5. *Кооперативна республіка.* — 1935. — № 8.
6. *ЦДІА у Львові.* — Ф. 320. — Оп. 1. — Спр. 5.
7. *Кооперативна республіка.* — 1933. — № 10.
8. *Кооперативна республіка.* — 1934. — № 2.
9. *Споживча кооперація України: Історія та соціально-економічні аспекти / С. Г. Бабенко, М. В. Аліман, В. В. Апопій та ін.* — К.: Ред. газ. “Вісті”, 1996.
10. *Культурно-освітня діяльність західноукраїнської кооперації за 10 літ (1921-1930) // Кооперативна республіка.* — 1931. — липень-серпень.
11. *Кооперативна республіка.* — 1929. — Грудень. — Частина 12.
12. *ЦДІА у Львові.* — Ф. 403. — Оп. 1. — Спр. 12.
13. *Коберський К.* Провідні думки в організації українських райфазенок // *Кооперативна республіка.* — 1929. — № 4. — С. 152-159.